

KAYIP SESLERİN İZİNDE
Emre Aracı

Bayreuth'un Saray Tiyatrosu

Barok mimarinin en güzel ve en iyi korunmuş örneklerinden olan, zamanın Viyana ve Dresden'de bulunan en büyük opera evlerinden yola çıkılarak modellenen ve 2012 yılında UNESCO tarafından Dünya Mirası listesine alınan Bayreuth'un ünlü Margravial Opera Binası'nın hikâyesi...

Geçenlerde Türk Hava Yolları'yla Londra'dan İstanbul'a uçarken, kalkıştan bir saat sonra rotamızı çizen haritada uçağımızı "Beyrut" üzerinde görünce bir an şaşırdım ve ardından gülümsedim; zira Frankfurt'la Münih arasında, haritanın Türkçe olarak işaretlediği "Beyrut" tabii ki Bayreuth'tan başka bir yer olamazdı. Üstelik şimdi karşımda bir toplu iğne başı gibi beliren o "Beyrut" sokaklarını daha birkaç ay öncesinde ben de dolaşmış ve Richard Wagner'in izini sürmüş, Andante'nin bir önceki sayısında bestecinin evi Wahnfried'i makaleme konu etmiştim. Dahası bu Londra - İstanbul uçuşunda o seyahatte edindiğim, daha önce mevcudiyetini dahi hiç duymamış olduğum Bayreuth'un tarihi saray tiyatrosunun küçük kitabını da bavuluma koymayı ihmal etmemiştim. Bir de o tiyatronun üç boyutlu küçük bir maket kartını satın almıştım. Ve o an yerden 10.000 metre yükseklikte o tarihi opera binasının üzerinden uçakla geçerken, o görkemli bina aynen o küçük maketini zarfından çıkartıp açarken avucumda yükseldiği gibi, bu defa şuurumda yükselmeye başladı. Haritada bir isim, soyut bir düşünce hiç beklenmedik bir anda ruhumun bir yerlerinde şekle şemale büründü.

Bahsettiğim tiyatro Bayreuth'u karşımdaki o haritaya koyan Wagner'in, üstü kapalı antik Yunan amfitiyatroları havasında tasarlayarak şehre hediye ettiği Festspielhaus (Festival Tiyatrosu) değil, bilâkis besteciyi o şehre çekerek buraya yerleşmesine vesile

Bayreuth'un Margravial Operası'nın ön cephesi (Fotoğraf: Emre Aracı)

olan ve Festspielhaus'tan bir asır önce, 18. yüzyılda inşa edilmiş bulunan, o günden bugüne de Barok bir inci gibi Bayreuth'ta yerli yerinde duran UNESCO mirası Margravial Opera Binası. Belki de Bayreuth seyahatimin benim için hiç beklenmedik en önemli sürprizi olmuştu, sadece sahnesiyle değil, bütün süslemeli localarıyla bir tiyatro dekoru havasında duran adeta bu tiyatro içindeki tiyatro. Bayreuth'un 18. yüzyıldan kalma bu saray tiyatrosu esasında bir düğün hediyesi olarak ortaya çıkmış ve o düğünün bütün görkemini sanki *Uyuyan Güzel* balesinden bir sahne gibi donup kalmış bir hâlde günümüze taşımayı başarmıştı. İngilizcesi 'Margravial' olan bu opera binasının adı Almanca'da 'Markgraf', yani Marki ya da Kont gibi bir tür aristokratik unvan

Eski bir kartpostalda Bayreuth'un Yeni Sarayı

taşıyan, Bayreuth'a hükmetmiş Brandenburg-Bayreuth ailesinden geliyor. Bina, Hohenzollern hanedanına mensup Markgraf Frederick ile Prusyalı eşi Markgrafin Wilhelmine'in kızları Elisabeth Fredericka Sophie ve Württemberg Dükü Charles Eugene'in 26 Eylül 1748'deki düğün törenlerine yetiştirilmek üzere dört senede inşa edilmiş.

Esasında böylesine bir düğünü kalıcı bir opera binasının inşa edilmesiyle kutlamak düşüncesi hiç şüphesiz ki görgü ve eğitimini doğduğu Prusya sarayından alan ve aynı zamanda "Büyük" Frederick'in de ablası olan Wilhelmine'in bilhassa opera sanatına verdiği önemle ilintili olarak ortaya çıkmıştı. Librettolar kaleme alarak, kendisi de besteler yapan Wilhelmine, Bayreuth sarayında İtalyan koristlerden oluşan bir topluluk da oluşturdu. Şehirdeki bu yeni saray tiyatrosunun oditoryum inşaatı devrinin en tanınmış tiyatro mimarları olan İtalyan asıllı Galli da Bibiena ailesinden Giuseppe ve oğlu Carlo'ya verildi. Sütunlu dış cephenin projesi ise Fransız mimar Joseph Saint-Pierre tarafından hazırladı. Dolayısıyla at nalı şeklinde, kat kat süslü localarıyla, Barok devrinin tipik İtalyan mimari ögelerini barındıran tiyatro taştan dış cephe kabuğunun içerisinde, ahşap ve keten bezi kullanılarak, kendi başına ayakta durabilen oditoryumuyla iki farklı ünite olarak inşa edildi. Belki de bu yüzden tiyatronun içi başlı başına bir dekor havası taşıyor. Zaten kullanılan Barok illüzyon tekniğiyle yaratılmış olan göz aldatıcı derinlik ve perspektifler de, düz olmasına rağmen, uçsuz bucaksız bir yüksekliğe açılan, Apollon'un sanat alemine hükmettiği, bulutlara uzanan süslü bir tavanın tepesini kapattığı, kısık ışıkların loş kandillerle aydınlatılmış olduğu hissini verdiği oditoryumun kapısından içeri adım atanlara adeta kendilerinin rol aldığı bir tür sihirbazlık gösterisinin içine düşmüş olduğu hissini veriyor.

Aşırı süslü ve yaldızlı bir yazmanın sayfalarını çevirircesine, kanatlı meleklerin taçlı armaları göğe yükselttiği bu hayalhânede insan Markgraf Frederick ve Markgrafin Wilhelmine'in hükümdarlığını ölümsüzleştiren, tiyatro duvarlarında bezeli heykellerin oyunlarından nasıl fırsat bulur da sahnedeki aksiyona konsantre olabilir diye merak ediyorum. Zaten sahnesinde kısıtlı sezonda verilen temsillerin dışında kalan uzun dönemlerde hiçbir eserin oynanmadığı 500 kişi kapasiteli bu boş

Markgrafin Wilhelmine (Ressam: Antoine Pesne)

Markgraf Frederick (Ressam: Georg Lisiewski'ye atfen)

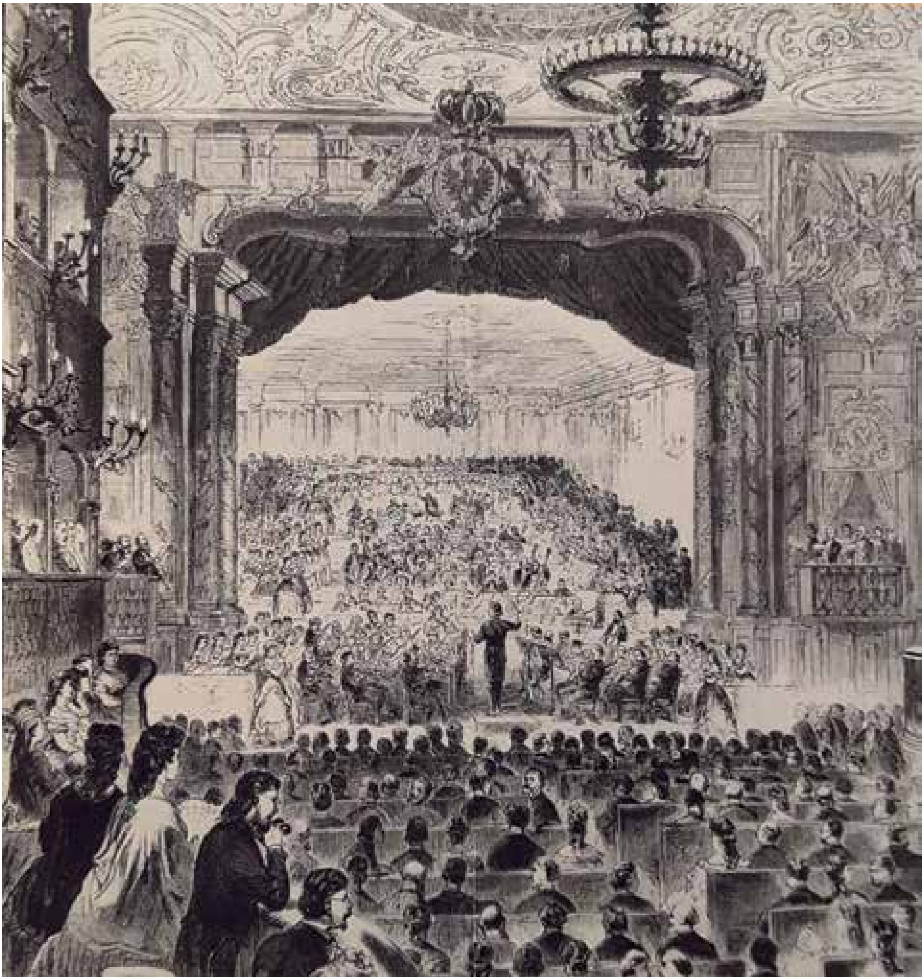
tiyatro oditoryumunun günlük turlarla ve belirli saat aralıklarında gezdiriliyor olmasının sebebinin, zamanında pek çok başrole ev sahipliği yapmış olan bu yapının esasta başrolü kendi mevcudiyetiyle oynuyor olmasından ötürü olduğuna inanıyorum. Oditoryumun bir kapısından yeni bir tur grubu girip, diğer kapıdan turu tamamlamış olan grup çıkarken içeride geçen o 45 dakika içerisinde sahnede kurulu gerçek bir Barok dekorun cephesine yansıtılan ve tiyatro tarihçesinden kesitlerin gösterildiği görüntü ve ses kaydının bu tapınağa çok özel bir ruh verdiğine tanık oluyorum. *Farinelli* (1994) filminin sahnelerinin çekildiği, eşine nadir rastlanır bu Barok tiyatronun II. Dünya Savaşı sırasındaki bombardıman ve tahribattan kurtulmuş olmasına ise insan doğrusu şükrediyor.

Margravial Opera Binası 1748 yılındaki düğün eğlenceleri kapsamında ilk olarak 19 Eylül'de Jean-François Regnard'ın *Democrite* oyunuyla açıldı. Bunu ertesi günü başka Fransız komedileri ve bale temsilleri takip etti. Devrinin en tanınmış bestecilerinden Johann Adolph Hasse ise bu görkemli düğün şenlikleri çerçevesinde bizzat Bayreuth'a gelmişti. 23 Eylül'de Hasse'ın, librettosunu Pietro Metastasio'nun yazdığı, *Il Triomfo d'Ezio* operasıyla birlikte birkaç gün sonra *Artaserse* operası sahnelendi. Bu arada Hasse 1753'te Kanuni Sultan Süleyman'ın hayatı üzerine kurgulanmış olan *Solimano* operasını besteleyecekti. Bayreuth'taki düğün şenlikleri ise bütün şatafat ve görkemiyle devam ediyordu. Tiyatronun parter ve sahnesinde masalar kurulmuş, davetlilere 56 değişik yemek ve tatlının menüde yer aldığı zengin bir ziyafet sunulmuştu. Kıvrıla kıvrıla giden yüzlerce atın ve arabanın oluşturduğu upuzun düğün alayını merasimden sonra Stuttgart'a girerken gösteren Wilhelm Friedrich Schönhaar'ın 1749 tarihli gravüründen de boyutlarını seçebildiğimiz bu düğün devrinin en büyük törenlerinden birine dönüşmüştü dönüşmesine, ancak çağımızda dahi saray evliliklerinde rastladığımız türden, evli çifte mutluluk getirmeyecek, ömürlerini birbirlerinden uzak geçireceklerdi.

Voltaire (Ressam: Nicolas de Largilliere)

Tiyatronun yıldızı Wilhelmine'in ömrü boyunca parlamaya devam etti. Wilhelmine tam da Aydınlanma Çağı'nın ruhunu benimsemiş bir markgrafin olarak Bayreuth'taki sanatsal faaliyetini sürdürdü. Şehrin Yeni Sarayı (Neues Schloss) da onun devrinde inşa edildi. Wilhelmine, Voltaire'le mektuplaşıyor ve

Wagner Margravial Operası'nın sahnesinde Beethoven'ın 9. Senfonisini idare ediyor

onun eserlerinden adaptasyonları bizzat kendisi hazırlayarak tiyatrosunda sahneye koyuyordu. Örneğin Voltaire'in adaletsiz idarenin kötülüklerini gözler önüne seren ibret verici *Semiramis* oyunu Wilhemine'in direktifleri doğrultusunda bu tiyatroda İtalyan operası olarak sahnelendi. 1754'te "Büyük" Frederick Bayreuth'a geldiği zaman ise yine Voltaire'den esinlenmiş olan Andrea Bernasconi'nin *L'Huomo* operası burada sahnelendi. Her iki operanın dekorları da tiyatroyu inşa eden Carlo Galli da Bibiena tarafından hazırlanmıştı. Ancak ne yazık ki Wilhemine'in 1758'deki vefatından sonra tiyatronun kandilleri sönecek, oditoryum derin bir karanlığa ve sükunete bürünecekti. "Büyük" Frederick ise çok sevdiği ablasının vefatından o kadar üzüntü duymuştu ki onun anısına Potsdam'daki yazlık sarayı Sanssouci'nin parkında antik Yunan stilinde, Korint sütunlarıyla bir Dostluk Tapınağı (Freundschaftstempel) inşa ettirdi. Kimilerimiz taşla, kimilerimiz de sanatımızla inşa ediyoruz bu tapınakları; sembollerle, ince düşüncelerle; yeter ki bütün tapınaklar o sevgi ve dostlukla hep inşa edilse.

Margravial Opera Binası 1806'da Napolyon'un birlikleri Bayreuth'u işgal edince depo olarak kullanılmaya başlandı. Söylentiye göre 1812'de Fransız birlikleri Rusya

Margravial Operası'nın içi
(Fotoğraf: Emre Aracı)

Margravial Operası'nın sahnesi
(Fotoğraf: Emre Aracı)

Margravial Operası'ndan detay
(Fotoğraf: Emre Aracı)

seferine çıkarken tiyatronun sahne perdesini de beraberlerinde götürmüşlerdi. Ancak 1810'da Bayreuth ve bölgesi Bavyera Krallığı'nın idaresi altına girince tiyatronun yıldızı da yeniden parlamaya başladı. 25 sene sonra ise 1835'te Karlsbad'dan Nürnberg'e seyahat ederken Wagner ilk olarak Bayreuth'tan geçti. Ring operalarını sahneleyebileceği uygun bir tiyatro arayışı içerisinde Hans Richter'den buradaki tiyatronun 27 metre derinliğinde büyük bir sahnesi olduğunu duyunca da 1871'de Cosima'yla birlikte sahneyi görmek için Bayreuth'a geri döndü. *Tannhäuser* 1860 yılında burada sahneye konmuştu, ancak besteci Rokoko süslemeleri, locaları ve kısıtlı sahnesiyle Ring operalarının sahnelenmesi için burasının hiç de uygun olmayacağını derhâl anladı. Ama yine de Margravial Opera Binası, Festspielhaus'un 22 Mayıs 1872'deki temel atma töreninde önemli bir rol oynadı. Wagner'in 59. yaş gününe denk düşen bu özel törenin ardından besteci tiyatronun sahnesinde Beethoven'ın 9. Senfoni'sini idare etti. Dolayısıyla Wagner'i Bayreuth'a getiren bu tarihi Barok tiyatro, Markgrafin Wilhelmine'in hayallerini yaşatırcasına Aydınlanma Çağı'nın ruhunu taşımaya ve yansıtmaya, sanatçıları, yaratıcı insanları benliğine cezbetmeye devam ediyordu. Doğrusu kelimelerle ifadenin yetersiz kaldığı binanın bu sihrini ise ancak kapısından içeri adım atanların hissedebileceğine inanıyorum.

9 Ocak 2020 akşamı "Beyrut" üzerinden uçarken ve o tiyatronun üç boyutlu tebrik kartına bakarken de hissettiğim gibi hayatımızdaki çok küçük sembollerin dahi çok büyük hatıralar taşıdığına ve bazen onlara ulaşmak için bir haritadaki inci gibi bir noktanın dahi insanı hiç beklenmedik bir zaman yolculuğuna çıkartabileceğine inanmamak imkânsızdı...

Emre Aracı'nın Andante'deki geçmiş yazılarının tamamına www.emrearaci.weebly.com adresinden ulaşabilirsiniz.